Управління культури Волинської облдержадміністрації
Шацька районна рада
Шацька районна державна адміністрація
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Волинський краєзнавчий музей
Музей Замойських у Замості (Республіка Польща)
Музей археології та етнографії Слобідської України Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна
ДП «Волинські старожитності» ДП НДЦ «Охоронна археологічна служба України» Інституту археології НАН України
Волинська обласна організація Національної спілки краєзнавців України
Відділення Інституту дослідів Волині у Вінніпезі при СНУ
Державний архів Волинської області
Центр близькосхідних досліджень Інституту сходознавства ім. А.Ю.Кримського НАН України
Громадська організація «Волинський регіональний центр історичних досліджень»
Харківське міське національне громадське об'єднання казахстанців «Бірлік»

МИНУЛЕ І СУЧАСНЕ ВОЛИНІ ТА ПОЛІССЯ: ШАЦЬКЕ ПООЗЕР'Я У СВІТОВІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІЇ

Матеріали XLV міжнародної наукової конференції
Луцьк – Шацьк, 24-26 травня 2013 р.

Луцьк, 2013

УДК [93+02] (477.82) 08
ББК 63.3 (4 УКР - 4 ВОЛ) я 43+78.33
В 62

Минуле і сучасне Волині та Полісся. Шацьке поозер'я у світовій та українській історії. Науковий збірник. Випуск 45. Матеріали XLV Міжнародної наукової історико-краєзнавчої конференції, м.Луцьк - смт. Шацьк, 24-26 травня 2013 року / Упоряд. А. Силюк, О.Златогорський. - Луцьк: «Волинські старожитності», 2013. - 206 с., іл.

У науковому збірнику вміщено статті та повідомлення учасників XLV Міжнародної наукової історико-краєзнавчої конференції, яка відбулася 24-26 травня 2013 року у м. Луцьку та смт. Шацьку, присвячені археології, історії, культурі, етнографії Волині та Шацького поозер'я в контексті світової та української історії, висвітлено контакти Європи та Азії. Розрахований на науковців, краєзнавців, освітніх працівників та широке коло шанувальників минувшини.

Редакційна група: Геннадій Бондаренко, кандидат історичних наук
Олексій Златогорський, директор ДП «Волинські старожитності»
Тетяна Крупа, кандидат історичних наук,
Анатолій Силюк, директор Волинського краєзнавчого музею

Відповідальні за випуск: Анатолій Силюк, Олексій Златогорський

Технічний редактор: Вікторія Сікачова

Матеріали надруковано в авторській редакції.

У разі передруку посилання на науковий збірник обов'язкове.

© Волинський краєзнавчий музей, 2013
© Волинська обласна організація Національної спілки краєзнавців України, 2013
© ДП «Волинські старожитності» ДП НДЦ «Охоронна археологічна служба України» Інституту археології НАН України, 2013
© Автори статей, 2013

Олександр ОСТАП'ЮК
(Любомль),
Ігор МАРКУС
(Луцьк),
Григорій ОХРІМЕНКО
(Луцьк),
Володимир САВИЦЬКИЙ

АРХЕОЛОГІЧНІ ПАМ'ЯТКИ ШАЦЬКОГО ПООЗЕР'Я

Унікальним регіоном північного заходу України є Шацьке поозер'я, розташоване між Західним Бугом та верхів'ям Прип'яті. Його розміщення обумовлювало спорадичні припливи населення з середньоєвропейської низини, зокрема Балтії. У фінальному палеоліті тут перебувало населення таких відомих на землях Польщі, Білорусі, Прибалтики культур як Лінгбі, Агренсбург, Свідер, в мезоліті – коморницької, яніславіцької, в неоліті тут з'являється населення німанської та волинської неолітичної культур з гребінцево-накольчастою керамікою. В енеоліті сюди заходили групи землеробської культури лійчастого посуду, поселення та поховання якої відомі зокрема в Польщі, Скандинавії. За доби бронзи, як вважають археологи зі Львова (Л. Мацкевий, В. Артюх, В. Гупало та ін.), тут перебували носії таких культур як шнурової кераміки, можливо, городоцько-здовбицької, стжижовської, а найбільше – тшинецької. Як свідчать розкопки в уроч. Сад на окраїні Шацька, що проводили «Волинські старожитності» (О. Златогорський, М. Вашета, А. Бардецький, С. Демедюк), у ранньозалізному віці тут перебувало населення поморської культури, пізніше – зарубинецької культури. Особливо заселеним виявився цей край в часи давньої Русі.

Все це стало відомо завдяки роботам таких дослідників як Ю. Кухаренко з Москви, В. Ісаєнко з Мінська, засновника Любомльського музею Д. Остапюка. Велику роботу по збору інформації, археологічних матеріалів провів за останні десятиліття О. Остапюк.

У повідомленні Вадима Артюха, вміщеному у збірнику «Археологические открытия» (М., 1979) згадується, що загін науково-дослідної групи «Шельф» Львівського університету вів розвідки в Любомльському р-ні Волинської обл. по берегах озер Шацької групи. У 0,5 км на схід від смт. Шацьк на північному березі оз. Люцимер обстежене городище давньоруського часу і зібрані крем'яні відщепи та ножеподібні пластини мезолітичного типу. На західній околиці Шацька, на північно-східному березі оз. Чорне, виявлено поселення перших століть нашої ери. На північному

Рис. 1. Кам'яні сокири доби бронзи (фонди Любомльського краєзнавчого музею) (за І. Маркусом).

березі озера, на піщаній дюні зібрані уламки ліпних посудин (часто з домішкою товченого кременю в тісті), крем'яні відщепи і пластини. Пам'ятка належить до комарівської культури. На східному березі оз. Соминець знайдені призматичний нуклеус, скребок, пластини, відщепи, на південному березі — уламки ліпних посудин VI — VII ст., а на південно-західному березі — кераміка періоду раннього заліза. На південно-західному березі оз. Карасинець зібрані фрагменти посудин давньоруського часу. На південному березі того ж озера обстежена стоянка, де знайдені кременевий наконечник стріли, відщепи, ножеподібні пластини, уламки ліпних посудин, ймовірно неолітичних. На південному березі оз. Пісочне піднято уламок крем'яного серпа, ножеподібні пластини з ретушшю, скребок з чотиристоронньою обробкою і кераміку з домішкою товченого кременю. Знахідки можна віднести до тшинецької культури.

На південно-західному березі оз. Кримно виявлене поселення VI — VII ст. Уздовж південного берега оз. Перемут зафіксовані чотири поселення: епохи мезоліту — неоліту, культури шнурової кераміки, тшинецької

культури і давньоруського часу. Між озерами Перемут і Лука виявлений курган і зібрані уламки ліпних посудин, крем'яні відщепи, ножеподібні пластини, очевидно теж тшинецької культури. За 0,5 км на південь від с. Затишшя виявлене поселення давньоруського

Рис. 2. Кам'яні сокири доби бронзи (фонди Любомльського краєзнавчого музею) (за І. Маркусом).

го часу і знайдені нуклеуси, скребки, ножеподібні пластини з ретушшю епохи мезоліту — неоліту.

На східному березі оз. Світязь, на південно-східній околиці с. Світязь, зібрана кераміка періоду раннього заліза.

За 0,5 км на південь від с. Світязь знайдені кременевий ніж з макропластини періоду енеоліту, наконечник стріли трикутної форми, уламки ліпних посудин. Їх можна віднести до культури лійчастого посуду. На південно-західному березі оз. Світязь в уроч. Татарська гора зафіксована група курганів і виявлено кераміку XII — XIII ст. На західному березі оз. Світязь, за 3 км на південь від с. Пульмо, зібрані скребки, різці, ножеподібні пластини і нуклеуси мезолітичного типу. За 1 км на південний захід від с. Пульмо виявлені два поселення періоду раннього заліза. На першому знайдений уламок крем'яного серпа.

За 0,5 км на північний схід від оз. Мошне зібрані нуклеуси, пластини з ретушшю, скребки мезолітичного типу. За 1 км на північний захід від оз. Мошне, на Замошнівському болоті, на піщаній дюні знайдені дев'ять наконечників пізньосвідерського типу, крем'яні пилки, пластини з ретушшю, нуклеуси, скребки епохи мезоліту. Аналогічні стоянки зафіксовані у Брестській обл. на північно-східному березі Ореховського озера, де зібрано багато скребків, різців, нуклеусів, ножеподібних пластин.

У повідомленні Вадима Артюха, вміщеному у збірнику «Археологические открытия» (М., 1979) згадується, що загін науково-дослідної групи «Шельф» Львівського університету вів розвідки в Любомльському р-ні Волинської обл. по берегах озер Шацької групи. У 0,5 км на схід від смт. Шацьк на північному березі оз. Люцимер обстежене городище давньоруського часу і зібрані крем'яні відщепи та ножеподібні пластини мезолітичного типу. На західній околиці Шацька, на північно-східному березі оз. Чорне, виявлено поселення перших століть нашої ери. На північному березі озера, на піщаній дюні зібрані уламки ліпних посудин (часто з домішкою товченого кременю в тісті), крем'яні відщепи і пластини. Пам'ятка належить до комарівської культури. На східному березі оз. Соминець знайдені призматичний нуклеус, скребок, пласти-

Рис. 3. Кам'яні сокири (1-4) та булави (5-6) доби бронзи (фонди Любомльського краєзнавчого музею) (за І. Маркусом).

ни, відщепи, на південному березі — уламки ліпних посудин VI — VII ст., а на південно-західному березі — кераміка періоду ран-

нього заліза. На південно-західному березі оз. Карасинець зібрані фрагменти посудин давньоруського часу. На південному березі того ж озера обстежена стоянка, де знайдені кременевий наконечник стріли, відщепи, ножеподібні пластини, уламки ліпних посудин, кременевий ніж з макропластини періоду енеоліту, наконечник стріли трикутної форми, уламки ліпних посудин. Їх можна віднести до культури лійчастого посуду. На південно-західному березі оз. Світязь в уроч. Татарська гора зафіксована група курганів і виявлено

Рис. 4. Крем'яні сокири доби енеоліту (фонди Любомльського краєзнавчого музею) (за І. Маркусом).

Рис. 5. Крем'яні сокири доби бронзи (фонди Любомльського краєзнавчого музею) (за І. Маркусом).

ймовірно неолітичних. На південному березі оз. Пісочне піднято уламок крем'яного серпа, ножеподібні пластини з ретушшю, скребок з чотиристоронньою обробкою і кераміку з домішкою товченого кременю. Знахідки можна віднести до тшинецької культури.

На південно-західному березі оз. Кримно виявлене поселення VI — VII ст. Уздовж південного берега оз. Перемут зафіксовані чотири поселення: епохи мезоліту — неоліту, культури шнурової кераміки, тшинецької культури і давньоруського часу. Між озерами Перемут і Лука виявлений курган і зібрані уламки ліпних посудин, крем'яні відщепи, ножеподібні пластини, очевидно теж тшинецької культури. За 0,5 км на південь від с. Затишшя виявлене поселення давньоруського часу і знайдені нуклеуси, скребки, ножеподібні пластини з ретушшю епохи мезоліту — неоліту.

На східному березі оз. Світязь, на південно-східній околиці с. Світязь, зібрана кераміка періоду раннього заліза.

За 0,5 км на південь від с. Світязь знайдені кераміку XII — XIII ст. На західному березі оз. Світязь, за 3 км на південь від с. Пульмо, зібрані скребки, різці, ножеподібні пластини і нуклеуси мезолітичного типу. За 1 км на південний захід від с. Пульмо виявлені два поселення періоду раннього заліза. На першому знайдений уламок крем'яного серпа.

За 0,5 км на північний схід від оз. Мошне зібрані нуклеуси, пластини з ретушшю, скребки мезолітичного типу. За 1 км на північний захід від оз. Мошне, на Замошнівському болоті, на піщаній дюні знайдені дев'ять наконечників пізньосвідерського типу, крем'яні пилки, пластини з ретушшю, нуклеуси, скребки епохи мезоліту. Аналогічні стоянки зафіксовані у Брестській обл. на північно-східному березі Ореховського озера, де зібрано багато скребків, різців, нуклеусів, ножеподібних пластин.

Пам'ятки археології Любомльського району:

с. Вербівка

Поблизу села на піщаних дюнах – поселення тшинецько-комарівської культури, відкрите у 1937 р. О. Цинкаловським.

1.Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995.–166 с.–С. 140.

2.Охріменко Г.В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури). Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 209.

с. Вигнанка

За 1 км на північ від села – група курганів невизначеного часу.

1.Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995.–166 с.–С. 140.

2. Охріменко Г.В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури). Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 209.

с. Вишнів

На території села О. Остап'юком знайдено кам'яні свердлені сокири та кремінний серп бронзового віку, сліди давньоруського селища з напівземлянками і керамічним матеріалом.

1.Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995.–166 с.–С. 140.

2.Охріменко Г.В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури). Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 209.

3.Cynkałowski A. Materiały do pradziejów Wołynia i Polesia Wołynskiego. – Warszawa, 1961. –S. 171.

смт. Головне

В урочищі «Будки», за 3 км на захід від селища, знайдено кам'яні свердлені сокири доби енеоліту. Біля селища – пізньолужицьке поселення, відкрите в 1932 р. І. Савицькою, обстежене в 1957 р. Ю. Кухаренком. На підвищенні серед боліт – чотири могильники поморської культури ранньозалізного віку. Досліджено кілька десятків тілоспальних поховань в урнах, накритих кльошами, мисками чи спеціальними накривками. У похованнях знайдено посуд, залізні речі. За 1, 5 км на північний захід від села, в урочищі «Колесо», серед болота знаходилося кругле городище діаметром 30 м, оточене валом метрової висоти. Розкопками Ю. Кухаренка в 1958 р. виявлено матеріал X– XI ст.

Недалеко від городища, біля птахоферми – могильник з чотирьох курганів, що належить до пам'яток археології під державною охороною, два з яких розкопані Ю. Кухаренком, два інші знищені. Під ними – тілопальні поховання. Знайдено ліпні і кружальні черепки.

1.Дані рятувальної археологічної служби Волинської області.

2.Кухаренко Ю. В. Памятники железного века на территории Полесья // САИ. – М.: Наука, 1961. – Вып. ЕІ-57. – С. 61.

3.Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995.–166 с.–С. 140.

4.Охріменко Г.В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури). Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 209.

5.Стародавнє населення Прикарпаття і Волині . – К.: Наукова думка, 1974. – С. 275.

с. Гупали

В урочищі «Дуброва» і «Заруб» знайдено дві сокири - кам'яну свердлену і крем'яну, клиноподібної форми.

1.Кухаренко Ю. В. Первобытные пам'ятники на территории Полесья // САИ. – 1961. – Вып. БІ–18. – С. 22.

2.Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995.–166 с.–С. 140.

3.Охріменко Г.В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури). Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 209.

с. Гуща

На південній околиці села – поселення тшинецько-комарівської культури, а поруч – сліди поселення ранньозалізного віку. На території села знайдено клиноподібну крем'яну сокиру і три кам'яні та свердлені. Зібрано фрагменти кераміки з шорсткою поверхнею ранньозалізного віку. На піщаному підвищенні в східній околиці села під час господарських робіт у 1968 р. Д. Остап'юком випадково відкрито могильник поморської культури із залишками тілопальних поховань. У долині Західного Бугу на підвищенні – городище X–XI ст. (знаходиться ближче до с. Миловань), обстежене в 1963 р. П. Раппопортом.

1.Кухаренко Ю. В. Первобытные памятники на территории Полесья // САИ. – 1961. – Вып. БІ–18. – С. 22.

2.Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995.–166 с.–С. 140–141.

3.Охріменко Г.В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури). Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 209.

4.Раппопорт П. А. Военное зодчество западнорусских земель X–XIV вв. // Материалы и исследования по археологи СССР. – Л.: Наука,1967. – № 14. – С. 32.

с. Запілля

В урочищі Близниці було два кургани, на теперішній час знищені.

с. Забужжя

Над Західним Бугом знайдена крем'яна сокира енеолітичного часу. На околиці села був курган, розораний в 30-х рр. XX ст., з якого походить кам'яна свердлена сокира городоцько-здовбицької культури (?). Над Західним Бугом Д. Остап'юком знайдено крем'яні шліфовані сокири доби бронзи.

1.Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995.–166 с.–С. 141.

2.Охріменко Г.В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури). Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 210.

3.Cynkałowski A. Materiały do pradziejów Wołynia i Polesia Wołynskiego. – Warszawa, 1961. –S. 52.

який зібрав фрагменти ліпного посуду і кілька свердлених кам'яних сокир.

1.Кухаренко Ю. В. Первобытные памятники на территории Полесья // САИ. – 1961. – Вып. БІ–18. – С. 22.

2.Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995.–166 с.–С. 141.

3.Охріменко Г.В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури). Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 210.

4.Cynkałowski A. Materiały do pradziejów Wołynia i Polesia Wołynskiego. – Warszawa, 1961. –S. 50.

Рис. 6. Крем'яний наконечник списа доби ранньої бронзи (1) та металевий наконечник списа доби пізньої бронзи (1) (фонди Любомльського краєзнавчого музею) (за І. Маркусом).

с. Замлиння

В урочищі «Половецькі Гори», «Тур Гора», «Князь-Лісок» і «Князь-Багно» М. Черенюком знайдено різноманітні матеріали, в тому числі шліфовані свердлені сокири, кераміку доби бронзи.

1.Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995.–166 с.–С. 141.

2.Охріменко Г.В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури). Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 210.

с. Згорани

На території села знайдено крем'яні сокири культури кулястих амфор та стжижовської культури. В урочищі «Піски» – давньоруське городище, обстежене у 1930-х рр. О. Цинкаловським.

1.Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995.–166 с.–С. 141.

2.Охріменко Г.В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури). Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 210.

3.Cynkałowski A. Materiały do pradziejów Wołynia i Polesia Wołynskiego. – Warszawa, 1961. –S. 199.

с. Ладинь

На піщаній дюні біля хутора Петрівка – поселення городоцько-здовбицької культури, відкрите у 30-х рр. XX ст. О. Цинкаловським,

оз. Луки

На південному березі озера – давньоруське городище, обстежене в 30-х рр. XX ст. О. Цинкаловським.

1.Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995.–166 с.– С. 141.

2.Охріменко Г.В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури). Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 210.

3.Cynkałowski A. Materiały do pradziejów Wołynia i Polesia Wołynskiego. – Warszawa, 1961. –S. 185.

м. Любомль

На території міста знайдені сокири і вістря списа городоцько-здовбицької культури. Зліва від шосе Любомль-Шацьк, біля ветлікарні – ґрунтовий могильник вельбарської культури з тілоспаленням в ямах або урнах, відкритий Д. Остап'юком в 1962 р. Досліджувався Ю. Кухаренком. Крім посуду, знайдено намисто та бронзові фібули, датовані II–III ст. н. е. На території міста – два давньоруські городища: перше – кругле, діаметром 60 м – у центрі, а друге, що складалось з круглого дитинця і прямокутного посаду, знаходиться на відста-

ні 0, 5 км від міста. Перше датується XIII ст., а друге – X ст. і належать до пам'яток археології під державною охороною. Обстежувалися О. Остап'юком та М. Кучинком, у 1995 р. В урочище Замчище городище досліджувалось у 2001 – 2003 рр. С. Панишком, Ю. Мазуриком, Д. Остап'юком. Біля сучасної церкви в 1975 р. М. Малевською та Є. Шолоховою відкрито залишки Георгіївської церкви, побудованої Володимиром Васильковичем у 70–80-х рр. XIII ст.

1.Антонович В. Б. Археологическая карта Волынской губернии // Труды XI Археологического съезда. – М., 1901. – Т. 1. – С. 66.

2.Дані рятувальної археологічної служби Волинської області.

3.Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995.–166 с.– С. 141.

4.Охріменко Г.В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури). Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 210.

5.Cynkałowski A. Materiały do pradziejów Wołynia i Polesia Wołynskiego. – Warszawa, 1961. –S. 184.

с. Масловець

На околиці села у 1978 р. Д. Остап'юком знайдено крем'яну сокиру, серп, вістря списа та крем'яні пластинки стжижовської культури.

1. Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995. – С. 142.

2.Охріменко Г.В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури). Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 211.

с. Машів

В урочищі «Мельникова Гора» – мезолітична стоянка, відкрита Д. Остап'юком. У селі, у XIX ст., знайдені римські золоті монети імператора Марка Аврелія та бронзові казан культури з тілопальними похованнями III – IV ст. н. е.

1.Антонович В. Б. Археологическая карта Волынской губернии // Труды XI Археологического съезда. – М., 1901. – Т. 1. – С. 60.

2.Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995.–166 с.– С. 142.

3.Охріменко Г.В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури). Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 211.

4.Cynkałowski A. Materiały do pradziejów Wołynia i Polesia Wołynskiego. – Warszawa, 1961. –S. 316, 124.

с. Мельники

На південному березі оз. Перемут – стоянка волинської неолітичної культури, відкрита Г. Охріменком у 1994 р.

1.Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995.–166 с.– С. 142.

2.Охріменко Г.В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури). Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 211.

с. Миловань

На північ від села, на правому березі Західного Бугу – два поселення стжижовської культури, відкриті у 1978 р. М. Пелещишиним. Два поселення ранньозалізного віку відкриті на південно-західній околиці. На підвищенні, в урочищі « Татарська Гора» – селище з слов'янським матеріалом VIII–IX ст. і керамікою давньоруського часу.

1.Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995.–166 с.– С. 142.

2.Охріменко Г.В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури). Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 211.

3.Пелещишин Н. А., Михальчишин И. Р., Корчинский О. М. Разведка на Буге и Верхнем Днестре // АО 1978 г. – М., 1979. – С. 384.

с. Мосир

За селом – кургани давньоруського часу.

1.Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995.–166 с.– С. 142.

2.Охріменко Г.В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури). Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 211.

с. Новоугрузьке

Біля села – неолітичне поселення волинської культури, відкрите Ю. Кухаренком, який зібрав фрагменти з гребінцевою та накольчастою керамікою, крем'яні вістря стріл та ножеподібні пластинки. На березі Західного Бугу – кругле городище з давньоруським матеріалом, досліджуване С. Панишком, О. Остап'юком, Ю. Мазуриком. В урочищі «Стовпове Поле» – скарб давньоруських срібних гривень. В урочищах «Церквисько» та «Старина» є знахідки залізних двосічних мечів, бронзової булави, вістрів списів, стріл та скляних браслетів давньоруського часу.

1.Антонович В. Б. Археологическая карта Волынской губернии // Труды XI Археологического съезда. – М., 1901. – Т. 1. – С. 66.

2.Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995.–166 с.– С. 142.

3.Мазурик Ю. М. Волинський краєзнавчий музей – продовжувач в дослідженні літописного Угровська (до 120-річчя початку дослідження Угровська) // ВМІС-3. – Луцьк, 2004. – С. 340-345.

4.Мазурик Ю., Остап'юк О. О. Цинкаловський про локалізацію Угровська (790-річчя) // МСВ-9. – Луцьк, 1998. – С. 52-53.

5.Мазурик Ю., Остап'юк О. Локалізація башти в літописному Угровську // МСВ-10. – Луцьк, 2002. – С. 128-132.

6.Мазурик Ю., Остап'юк О. До проблеми локалізації монастиря Данила (Стовпника) в літописному Угровську // Do piekna nadpryrodnego. – Chelm, 2003. – S. 319-

327.

7.Мазурик Ю., Остап'юк О. Археологічні дослідження літописного Угровська на Волині // Замосць-

Рис. 7. Хрести-енколпіони XI – XIII ст. з Любомльського та Шацького районів (фонди Любомльського краєзнавчого музею): 1 – с. Запілля, 2 – с. Затишшя, 3 – м. Любомль.

Волинські музейні зошити. – Zamość, 2003. – Т. 1. – С. 45-60.

8.Охріменко Г.В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури). Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 211.

9.Cynkałowski A. Materiały do pradziejów Wołynia i Polesia Wołynskiego. – Warszawa, 1961. –S. 170.

с. Нудиже

В урочищі «Колесо» О. Цинкаловським зібрано знаряддя з кременю та кераміку з шнуровим орнаментом.

1.Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995.–166 с.– С. 142.

2.Охріменко Г.В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури). Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 211.

с. Олеськ

В урочищі «Городище» знайдено сліди розораного тепер, округлого городища давньоруського часу, відкритого у 1930-х рр. О. Цинкаловським. В урочищі Чайчин – кургани невизначеного часу.

1.Антонович В. Б. Археологическая карта Волынской губернии // Труды XI Археологического съезда. – М., 1901. – Т. 1. – С. 66.

2.Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995.–166 с.– С. 142.

3.Охріменко Г.В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури). Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 211.

4.Cynkałowski A. Materiały do pradziejów Wołynia i Polesia Wołynskiego. – Warszawa, 1961. –S. 75.

с. Полапи

В урочищі «Челядинове» – у 1977 р. Д. Остап'юк знайшов кам'яну свердлену сокиру тшцінецько-комарівської (?) культури.

1.Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995.–166 с.– С. 142.

2.Охріменко Г.В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури). Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 211.

с. Рівне

На відстані 1 км західніше села, на правому березі р. Західний Буг – мезолітична стоянка, поселення тшинецько-комарівської культури та ранньозалізного віку, відкриті у 1977 р. М. Пелещишиним та І. Михальчишиним.

1.Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995.–166 с.– С. 142.

2.Охріменко Г.В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури). Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 212.

3. Пелещишин Н. А., Михальчишин И. Р., Корчинский О. М. Разведка на Буге и Верхнем Днестре // АО 1978 г. – М., 1979. – С. 370.

с. Ростань

В урочищі «Стрілецьке» Д. Остап'юком знайдена крем'яна сокира.

1.Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995.–166 с.– С. 142.

2.Охріменко Г.В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури). Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 212.

с. Руда

Поблизу села – п'ять курганів давньоруського періоду, відкриті О. Остап'юком. Знищені меліоративними роботами.

1.Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995.–166 с.– С. 142.

2.Охріменко Г.В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури). Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 212.

с. Скрипиця

Поблизу села знайдено кам'яну шліфовану булаву з рельєфними ребрами.

1.Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995.–166 с.– С. 142.

2.Охріменко Г. В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури). Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 212.

с. Хворостів

Біля села – два кургани невизначеного часу.

1.Антонович В. Б. Археологическая карта Волынской губернии // Труды XI Археологического съезда. – М., 1901. – Т. 1. – С. 60.

2.Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995.–166 с.– С. 143.

3.Охріменко Г. В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури). Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 212

Пам'ятки археології Шацького району.

с. Адамчуки

На території села знайдено кам'яну свердлену сокиру бронзового віку і дві великі сокири невідомого часу.

1.Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995.–166 с.–С. 155.

2.Охріменко Г.В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури). Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 227.

3.Cynkalowski A. Materiały do pradziejów Wołynia i Polesia Wołynskiego. – Warszawa, 1961. –S. 46, 61.

с. Грабове

За 1 км на північний захід від села, на низькому корінному березі Західного Бугу – мезолітична стоянка, відкрита в 1974 р. І. Михальчишиним, який зібрав крем'яні знаряддя праці, нуклеуси та відщепи. Знайдено також фрагменти кераміки ранньозалізного віку. На західній околиці села розташоване поселення тшинецько-комарівської культури.

1.Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995.–166 с.–С. 155.

2.Охріменко Г.В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури). Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 227.

с. Затишшя

Багатошарова пам'ятка, розташована за 2 км на південь від села, на піщаній дюні між озерами Луки та Перемут. Пам'ятка досліджувалась розкопками В. Артюха на площі 368 м2. При цьому виявлено чисельні матеріали різних епох: крем'яні вироби мезоліту, кераміку енеоліту (культура лійчастого посуду), доби бронзи (ранньошнурової кераміки, стжижовської, тшцінецької), залізного віку (зарубинецької культури) та ін.

1.Артюх В. Археологічні роботи в стародавньому поселенні Затишшя III // ВМІС-3. – Луцьк, 2004. – С. 285-288.

с. Піща

На околиці села, біля лісу – знахідки мезолітичного часу, виявлені К. Пшемиським в 1928 р. На схід від села – біля болота на дюні – сліди поселення волинської неолітичної культури та поселення культури лійчастого посуду, відкриті в 20-х рр. К. Пшемиським.

1.Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995.–166 с.–С. 155.

2. Охріменко Г.В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури). Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 227.

с. Пульмо

На схід від села – поселення волинської неолітичної культури, відкрите у 1979 р. Д. Остап'юком і М. Кучинком.

1.Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995.–166 с.–С. 156.

2.Охріменко Г.В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури). Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 227.

с. Самійличі

На околиці села Д. Остап'юком знайдено свердлені та шліфовані кам'яні сокири доби бронзи.

1.Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995.–166 с.–С. 156.

2.Охріменко Г.В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури). Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 227.

с. Світязь

Біля озера Світязь в урочищі «Гора», на піщаній дюні розташована мезолітична стоянка, відкрита в 20-х рр. XX ст. На південному березі озера Д. Остап'юк зібрав енеолітичні матеріали. У селі знайдено срібний римський динарій Марка Аврелія.

1.Антонович В. Б. Археологическая карта Волынской губернии // Труды XI Археологического съезда. – М., 1901. – Т. 1. – С. 61.

2.Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995.–166 с.–С. 156.

3.Охріменко Г.В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури). Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 227.

4.Cynkalowski A. Materiały do pradziejów Wołynia i Polesia Wołynskiego. – Warszawa, 1961. –S. 134.

с. Смолярі-Світязькі

На південно-східній околиці села, на піщаній дюні розміщена стоянка доби мезоліту, відкрита в 1928 р. М. Прошинським, який зібрав крем'яні пластинки, нуклеуси та відщепи.

1.Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995.–166 с.–С. 156.

2.Охріменко Г.В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури). Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 228.

смт. Шацьк

На північному березі озера Люцимир – поселення волинської неолітичної культури. Неподалік – давньоруське городище.

1.Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк: Вежа, 1995.–166 с.–С. 156.

2.Охріменко Г.В. Населення Волині в праісторичні часи (розвиток матеріальної та духовної культури). Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – С. 228.